

ДА ЛИ ЈЕ РОД НЕОПХОДАН?

Средином 1960-их, покрет жена тек што се поново покретао, након педесетогодишње паузе. Догодио се спонтани развој политичког мишљења. Осетила сам га, али нисам знала да је то био развој политичког мишљења, мислила сам да само нешто није у реду са мнош. Сматрала сам себе феминисткињом: није ми било јасно како можете бити разумна жена, а да не будете феминисткиња; али никада нисам крочила ван позиције коју су нам освојиле Емелин Панкхерст и Вирџинија Вулф.¹

Отприлике 1967, почела сам да осећам извесну нелагоду, потребу да крочим мало даље, можда, на своју руку. Хтела сам да дефинишем и разумем значење сексуалности и значење рода, у свом животу и нашем друштву. Много се тога накупило у подсвесном – и личном и колективном – које се или мора освестити или ће, у супротном, постати деструктивно. Била је то иста потреба, мислим, која је навела Де Бовоар да напише *Друји њол*, и Фридан да напише *Женску мислику*, и која је истовремено навела Кејт Милет и друге да напишу своје књиге, и да створе нови феминизам. Но, ја нисам била теоретичар, политички мислилац или активиста, нити социолог. Ја сам била и јесам списатељица. Размишљала сам стога да напишем роман. Тај роман, *Лева рука Шаме*, јесте запис моје свести, процес мог размишљања.

Сада, када смо сви² прешли на ниво повишене свести о овим стварима, можда би могло бити од интереса осврнути се на ту књигу, видети шта је она урадила, шта је покушала да уради, и шта је могла да уради, утолико пре што је то „феминистичка“³ књига. (Дозволите да поновим последњу квалификацију, још једном. Чињеница је да права тема књиге није феминизам или пол или род или било шта те врсте; како ја то видим, то је књига о издаји и верности. Због тога је једна од њене две доминантне групе симбола исцрпна метафора зиме, леда, снега, хладноће: зимског путовања. Остатак ове дискусије тицаће се само половине, мање половине, књиге.)⁴

Одвија се на планети по имену Гетен, чији се људски становници разликују од нас по својој полној физиологији. Уместо наше непрекидне сексуалности, Гетењани имају

¹ Феминизам је немерљиво, и мукотрпно, увећао своје основе и ојачао своју теорију и праксу протеклих двадесет година; али да ли је ико заправо направио неки помак након Вирџиније Вулф? Слика, која имплицира идеал „напредка“, није иста она коју бих ја сада користила.

² Добро, поприлично много нас, у сваком случају.

³ Склоните знаке навода, молим вас.

⁴ Ова напомена је пренаглашена; осећала сам се дефанзивно и огорчено што су критичари инсистирали да причају само о њеним „родним проблемима“, као да је то био есеј, а не роман. „Чињеница је да права тема књиге...“ Ово је празна прича. Отворила сам Пандорину кутију и жестоко покушавала да је затворим. „Чињеница је“, међутим, да постоје други аспекти књиге који су повезани са њеним полним/родним аспектима прилично неодвојиво.

период парења који се зове *кемер*. Када нису у кемеру, они су сексуално неактивни и импотентни; такође су и андрогини. Посматрач у књижи описује циклус:

У првој фази кемера [...] особа остаје у потпуности двополна. Род и полна моћ не стичу се у издвојености. [...] Сексуални нагон је, међутим, страховито јак у тој фази и држи на узди читаву личност... Када појединац нађе партнера у кемеру, долази до даљег подстицања хормоналног лучења (поглавито додиром; мирисом?), све док се у једном од партнера не успостави потпуна мушка или женска хормонална превага. Генитални органи постају тада избочени или увучени, већ према томе који је пол превагнуо, предигра узима маха и други партнер, подстакнут овом променом, преузима супротну сексуалну улогу. (Без изузетака? [...]) [...] Нормалне особе немају никакву предодређеност за једну или другу сексуалну улогу у кемеру; они не знају да ли ће бити мушкарци или жене и у том погледу немају могућност избора... Кулминациона фаза кемера [...] траје од два до пет дана током којих су сексуални нагон и способност на врхунцу. Она се окончава прилично нагло, а у случају да није дошло до зачећа, особа се враћа у фазу сомера [...] и цео циклус почиње поново. Ако је партнер имао женску улогу и затруднео, његова хормонална активност се, разуме се, наставља и та особа остаје женско [...] Са престанком дојења жена се враћа у сомер и поново постаје потпуно двополно биће. Не долази до успостављања никакве физиолошке навике, тако да мајка неколико деце може да буде и отац неколико деце.⁵

Зашто сам измислила ове необичне људе? Не само да би књига, на половини, садржала реченицу „Краљ је био трудан“ – иако признајем да ми је та реченица драга. Не, свакако не, да бих Гетен предложила као модел за човечанство. Нисам присталица генетске модификације људског организма – не на нашем тренутном нивоу разумевања. Нисам предлагала гетењанску сексуалну поставку: користила сам је. Она је била хеуристички модел, мисаони експеримент. Физичари се често баве мисаоним експериментима. Ајнштајн испали светлосни зрак кроз лифт у покрету, Шредингер стави мачку у кутију. Нема лифта, нема мачке, нема кутије. Експеримент се изводи, питање се поставља, у уму. Ајнштајнов лифт, Шредингерова мачка, моји Гетењани, јесу само начин размишљања. Они су питања, не одговори; процес, не стање мировања. Једна од кључних функција научне фантастике, мислим, јесте управо ова врста постављања питања: обртање устаљених начина размишљања, метафоре за оно за шта наш језик нема још увек речи, експерименти у машини.

Субјекат мог експеримента, дакле, било је нешто овако: Због наше вековне друштвене условљености, тешко је видети јасно шта, поред чисто физиолошке форме и функције, заиста разликује мушкарце и жене. Постоје ли стварне разлике у темпераменту, способности, таленту, менталном процесу, итд.? Ако постоје, које су? Само компаративна етнологија нуди, засад, било какав чврст доказ на ту тему, али он је непотпун и често противуречан. Једини текући друштвени експерименти који су истински релевантни су кибуци и кинеске комуне, али они су превише неуверљиви – и о њима је тешко добити непристрасне информације. Како открити? Па, увек можемо да ставимо мачку у кутију. Можемо да пошаљемо измишљеног, али конвенционалног, истина

---

⁵ Цитат је преузет из превода Зорана Живковића у издању „Солариса“ из 2003. године. (Прим. њерев.)

прилично уображеног, младића са Земље у измишљену културу у којој не постоје родне улоге због тога што не постоји апсолутно никаква физиолошка полна дискриминација. Уклонила сам род да откријем шта остаје. Шта год да је остало било би, по свој прилици, једноставно људско. Дефинисало би област коју деле и мушкарци и жене.

И даље мислим да је ово била одлична идеја. Али, као експеримент, била је траљава. Сви резултати били су неизвесни; када бисмо, неко други или ја, поновили експеримент седам година касније, вероватно⁶ би дао прилично другачије резултате. Научно, ово не ужива велики углед. То је у реду; ја нисам научница. Ја играм игру у којој се правила стално мењају.

Међу овим сумњивим и неизвесним резултатима, постигнутим док сам мислила, и писала, и писала, и мислила, о својим измишљеним људима, три резултата ми се чине прилично занимљивим.

Прво: одсуство рата. Током тринаест хиљада година забележене историје Гетена није било рата. Чини се да су људи једнако свадљиви, компететивни и агресивни као и ми; имају свађе, убиства, атентате, заваде, пљачке и тако даље. Али није било ниједне велике инвазије номадских народа, попут Монгола у Азији или белаца у Новом свету: делом зато што су гетењанске популације, чини се, стабилне у величини, не крећу се у великим масама, нити брзо. Њихове миграције су споре, ниједна генерација не иде много далеко. Они и немају номадске народе, нити друштва која живе од ширења и агресије над другим заједницама. Нису ни формирали велике, хијерархијски вођене нације-државе, целине које се дају мобилисати а које су кључни фактор модерног рата. Основна јединица широм планете је група две до осам хиљада људи која се зове огњиште, структура која је заснована мање на економској погодности, а више на сексуалној потреби (мора бити других у кемеру у исто време), и самим тим је више племенска него урбана по природи, иако је пресвучена и проткана накнадним урбаним обрасцем. Огњиште тежи да буде комунално, независно и донекле интровертно. Ривалства између огњишта, као и између појединаца, каналишу се у друштвено одобрен облик агресије који се зове *шифгрејтор*, конфликт без физичког насиља, који подразумева надметање, чување и губљење образа – конфликт који је ритуализован, стилизован, контролисан. Када шифгретор не успе, може бити физичког насиља, али оно не постаје масовно насиље, већ остаје ограничено, лично. Активна група остаје мала. Расипајући тренд једнако је јак као и кохезивни. Историјски гледано, када су се огњишта окупила у нације из економских разлога, ћелијски образац је и даље доминирао над централизованим. Могу да постоје и краљ и парламент, али ауторитет није наметнут толико уз помоћ силе колико коришћењем шифгетора и интриге, и био је прихваћен као обичај, а да се није прибегло патријархалним идејама божанског права, патриотске дужности, итд. Ритуали и параде били су далеко ефективнији агенти реда него војске и полиције. Класна структура је била флексибилна и отворена; вредност друштвене хијерархије била је мање економска него естетска, и није било огромне разлике између богатих и сиромашних. Није било ропства ни слуга. Нико

---

⁶ Избришите реч „вероватно“ и напишите „сигурно“.

није поседовао никога. Није било покретне имовине. Економска организација је била више комунистичка или синдикална него капиталистичка, и била је ретко високо централизована.

Током романа, међутим, све ово се мења. Једна од две велике нације ове планете постаје истинска нација-држава, све са патриотизмом и бирократијом. Досегнула је државни капитализам и централизацију моћи, ауторитативну владу и тајну полицију; и на ивици је да изазове „први светски рат“.

Зашто сам показала прву слику и приказала је у процесу промене у другачију? Нисам сигурна. Мислим да је то зато што сам покушавала да прикажем баланс – и деликатност баланса. За мене, „женски принцип“ је, или је бар историјски био, у основи анархијски. Он цени ред без принуде, влада обичајем, не силом. Мушки принцип је тај који уводи ред силом, који гради структуре моћи, који пише, спроводи и крши законе. На Гетену, ова два принципа су у балансу: децентрализација на супрот централизацији, флексибилност на супрот ригидности, кружност против линеарности. Али, баланс је несигурно стање, и у тренутку романа, баланс који је нагињао ка женском преваљује се на другу страну.⁷

Друго: одсуство експлоатације. Гетењани не силују свој свет. Они су развили високу технологију, тешку индустрију, аутомобиле, радио, експлозиве итд., али то су учинили веома споро, упијајући своју технологију радије него да пусте да их она преплави. Они уопште немају мит о Напретку. Њихов календар увек зове тренутну годину Првом годином, и броје уназад и унапред одатле.

Притом, чини се да је оно што сам поново тражила био баланс: енергична линеарност „мушког“, гурање напред до граница, логичност која не познаје границе – и кружност „женског“, вредновање стрпљења, зрелости, практичности, подношљивости. Модел за овај баланс, наравно, постоји и на Земљи: кинеска цивилизација током претходних шест миленијума. (Нисам знала кад сам написала књигу да се паралела протеже и до календара; Кинези историјски никад нису имали линеарни календарски систем као онај који почиње рођењем Христа.)⁸

---

⁷ На самом зачетку целе књиге, била сам заинтересована за писање романа о људима у друштву које никада није имало рат. То је било прво. Андрогинија је била друга. (Узрок и последица? Последица и узрок?)

Сада бих написала овај параграф овако: ...„Женски принцип“ је историјски анархијски; то јест, анархија се историјски идентификује као женска. Сфера додељена жени – „породица“ на пример – јесте подручје реда без принуде, владавина обичајем, не силом. Мушкарци су себи доделили структуре друштвене моћи (и оним малобројним женама које примају у њих под мушким условима, попут краљица, премијерки); мушкарци воде ратове и склапају примирја, мушкарци пишу, спровode и крше законе. На Гетену, два поларитета која увиђамо кроз културолошку условљеност као мушки и женски нису ни једно, ни друго, и они су у балансу: консензус с влашћу, децентрализација с централизацијом, флексибилност с ригидношћу, кружност с линеарношћу, хијерархија с мрежом. Али то није непокретан баланс, нема таквог нечег у животу, и у тренутку романа, он се опасно клати.

⁸ Бољи модел могла би бити нека од америчких култура пре освајања, премда не оних хијерархијских и империјалистичких које су према нашим хијерархијским и империјалистичким стандардима називани „високим“. Проблем са кинеским моделом је тај што је њихова цивилизација

Треће: одсуство сексуалности као непрекидног друштвеног фактора. Током четири петине месеца, гетењанска сексуалност нема уопште удела у његовом друштвеном животу (осим уколико је особа трудна); преосталу петину она њиме доминира у потпуности. Током кемера, свако мора да има партнера, то је императив. (Јесте ли икада живели у малом стану са мачком у терању?) Гетењанско друштво потпуно прихвата овај императив. Када Гетењанин мора да води љубав, он води љубав, и сви од њега и очекују да то ради, и то одобравају.⁹

Али ипак, људска бића су људска бића, нису мачке. Упркос нашој непрекидној сексуалности и нашем интензивном самоприпитомљавању (домаће животиње имају тенденцију да буду промискуитетне, дивље животиње се везују у парове, фамилијарне су или племенске у свом парењу), ми смо веома ретко истински промискуитетни. Имамо силовања, да се разумемо – ниједна нам друга животиња није равна у томе. Имамо масовна силовања, када војска (мушка, наравно) покорава; имамо проституцију, промискуитет који контролише економија; и понекад ритуални исповеднички промискуитет који контролише религија; али, уопште узев, чини се да смо избегли истинску слободу. У најбољу руку, додељујемо га као награду алфа мушкарцу, у одређеним ситуацијама; једва да је некад дозвољен жени без друштвене казне. Чинило би се, можда, да зрело људско биће, мушко или женско, није задовољно сексуалном наградом без физичке везе, и у ствари може бити уплашено од тога, судећи по огромној разноликости друштвених, законских и религијских контрола и санкција спровођених над њим у свим људским друштвима. Секс је велика магија, и стога незрело друштво, или психа, поставља велике табуе у вези с њим. Зрела култура, или психа, може да интегрише те табуе и законе у унутрашњи етички кодекс који, иако дозвољава велику слободу, не допушта да се друга особа третира као објекат. Али ма колико он био ирационалан или рационалан, увек постоји кодекс.

Због тога што Гетењани не могу да имају сексуални однос осим у случају да су оба партнера вољна, због тога што не могу да силују или буду силовани, схватила сам да би имали мање страха и кривице у вези са сексом него што их ми имамо; али то је ипак њихов проблем, на неки начин више него наш, због екстремне, експлозивне, императивне фазе парења. Њихово друштво би могло имати контролу над њом, иако би се могло кретати лакше него ми од стадијума табуа до етичког стадијума. Тако је основно уређење, схватила сам, у свакој гетењанској заједници, уређење куће кемера, која је отворена за свакога у току кемера, староседеоца или странца, како би могао да нађе партнера.¹⁰

институционализовала и практиковала мушку доминацију једнако дубоко као друге „високе“ цивилизације. Ја сам мислила на таоистички идеал, не на праксе попут продаје младе и везивање стопала, за које смо научени да их сматрамо неважним, нити на дубоку мизогинију кинеске културе, коју смо научени да сматрамо нормалном.

⁹ Сада бих овај параграф написала овако: ...Током четири петине месеца, сексуалност нема никаквог удела у друштвеном понашању једног Гетењанина; преосталу петину, она контролише понашање у потпуности. Током кемера, свако мора да има партнера, то је императив. (Јесте ли икада живели у малом стану са мачком у терању?) Гетењанско друштво потпуно прихвата овај императив. Када Гетењани морају да воде љубав, они воде љубав, и сви други то и очекују и одобравају то.

¹⁰ Читај: ...како би могли да нађу сексуалне партнере.

Онда постоје разне обичајне (не законске) институције, попут групе за кемер, групе која бира да се састане током кемера на редовној бази; ово је нешто попут приматског племена, или групног брака. Или постоји могућност да се закуну на кемер, што је брак, пар за читав живот, лична оданост без законских санкција. Таква оданост има јако морално и ментално значење, али не контролишу је црква или држава. Коначно, постоје два забрањена чина, који би могли бити табу или незаконски или једноставно презрени, у зависности од тога у ком се региону Гетена налазите: прво, не спарује се са рођацима различите генерације (онима који би могли бити ваш родитељ или дете); друго, може се парити, али не и заветовати на кемер, са својим братом или сестром. Ово су старе забране инцеста. Оне су тако уопштене међу нама – и с добрим разлогом, верујем, не толико генетским колико психолошким – да се чини да су једнако валидне и на Гетену.

Осећам да су, дакле, ова три „резултата“ мог експеримента довољно јасно и успешно разрађена, иако ништа није дефинитивно у вези са њима.

У другим областима где сам стремила макар сличним могућим резултатима, сада видим неуспех да се ствари разраде, или да се јасно изразе. На пример, мислим да сам кренула лакшим путем када сам користила познате структуре владавине попут феудалне монархије и модерне бирократије за две гетењанске државе које су поставка романа. Сумњам да би гетењанске владе, настале од ћелијског огњишта, личиле на било које наше у толикој мери. Могле би бити боље, могле би бити горе, али би свакако биле различите.

Још више жалим због одређене плашљивости и неспретности које сам показала у праћењу психичких импликација гетењанске физиологије. Само, на пример, желела бих да сам познавала Јунгов рад када сам написала ову књигу: тако бих могла боље да одлучим да ли Гетењани имају и анимус и аниму, или немају ниједно, или имају само један анимум.¹¹ ...Али главни неуспех у овој области, који спомињу честе критике које добијам, јесте да Гетењани изгледају као мушкарци, уместо као људи-жене.

Ово се потезе делом због избора заменице. Ја Гетењана ословљавам са „он“ због тога што потпуно одбијам да сакатим енглески језик измишљајући заменицу за „њега/њу“.¹²

---

¹¹ Још један пример (а Јунг с овим не би помогао, пре би одмогао) јесте то што сам прилично непотребно везала Гетењане за хетеросексуалност. То је наивно прагматичан поглед на секс који инсистира да сексуални партнери морају бити супротног пола! У свакој кући кемера хомосексуална пракса би, наравно, била могућа и прихватљива и добродошла – али се никада нисам сетила да истражим ову опцију; а недостатак нажалост имплицира да је сексуалност само хетеросексуална. Због овога веома жалим.

¹² Ово „потпуно одбијање“ из 1968. ревидирано 1976. пада, у потпуности, већ у неколико наредних година. Још увек не волим да измишљам заменице, али сада их презирем мање од такозваних генеричких заменица он/њега/његов, које заиста искључују жене из дискурса; и које су биле изум мушкараца граматичара, јер је до 16. века у енглеском језику заменица за генеричку једину била они/њих/њихов, као што је и даље у енглеском и америчком колоквијалном говору. Требало би их вратити и у писани језик, и пустити ципидлаке и вештаке да циче и тртљају на улици.

У сценарију за *Леву руку Шаме* који сам написала 1985. за Гетењане који нису трудни или у кемеру користила сам измишљене заменице а/уна/асов, направљене према британском дијалекту. Када би биле штампане, оне би излуделе читаоца, претпостављам; али ја сам наглас читала делове књиге користећи их и публика је била савршено задовољна, осим што су истакли да субјекатска

„Он“ је генеричка заменица, дођавола, у енглеском језику. (Завидим Јапанцима који, како ми је речено, заправо имају он/она заменицу.) Али не сматрам то нарочито важним.¹³

Заменице не би уопште биле важне да сам била паметнија у показивању „женске“ компоненте гетењанских ликова у акцији.¹⁴

Нажалост, заплет и структура који су се појавили док сам осмишљавала књигу ставили су гетењанског протагонисту, Естравена, скоро искључиво у улоге за које смо културолошки условљени да их опажамо као „мушке“ – премијер (треба нам више од Голде Меир и Индири Ганди да разбијемо стереотип), политикант, прогнаник, бегунац из затвора, возач санки... Мислим да сам ово урадила зато што сам приватно била одушевљена гледањем, не мушкарца, већ човека-жене, како ради све ове ствари, и то са замашним вештинама и шмеком. Али, за читаоца, изоставила сам превише. Не можете видети Естравена као мајку, са својом децом,¹⁵ у било којој улози коју ми аутоматски опажамо као „женску“: и стога, тежимо да га видимо као мушкарца.¹⁶ Ово је велика грешка у књизи, и ја могу само да будем захвална оним читаоцима, мушкарцима и женама, чија је воља да учествују у експерименту довела до тога да сами попуне тај недостатак својом маштом, и да виде Естравена онако како сам га ја видела,¹⁷ као мушкарца и жену, сличног и различитог, туђинског и сасвим људског.

Чини се да мушкарци, чешће него жене, допуњавају моја дела уместо мене: мислим да је то зато што су мушкарци вољнији да се док читају идентификују са сиромашним, збуњеним, дефанзивним Генлијем, Земљанином, и стога учествују у његовом болном и постепеном откривању љубави.¹⁸

Коначно, поставља се питање, да ли је ова књига једна утопија? Мени се чини да прилично јасно она то није; не представља никакву практичну алтернативу савременом друштву, пошто је базирана на измаштаној, радикалној промени људске анатомије. Све што књига покушава да уради јесте да отвори алтернативну перспективу, да прошири машту, без икаквих дефинитивних предлога у погледу тога шта би се из те нове перспективе могло видети. Оно што понајвише поручује, верујем, јесте нешто попут овог: уколико бисмо били друштвено амбисексуални, ако би мушкарци и жене били потпуно и суштински једнаки у својим друштвеним улогама, једнаки законски и еко-

---

заменица „а“ која се изговара као „ах“ звучи исувише као „ја“ када се изговори са јужњачким акцентом.

¹³ Ово сада сматрам веома важним.

¹⁴ Да сам схватала како су заменице које сам користила обликовале, усмеравале, контролисале моје размишљање, можда бих и била „паметнија“.

¹⁵ Избришите „његовом“.

¹⁶ Молим вас ставите „га“ под знаке навода.

¹⁷ Читај: ...као ја.

¹⁸ Сада ово видим овако: мушкарци су показивали тенденцију да буду задовољни књигом која им је омогућавала безбедан пут у андрогинију и назад, из конвенционално мушке перспективе. Али многе жене су желеле да то оде даље, да се усуди више, да истражи андрогинију из женске перспективе, као и из мушке. Заправо, књига то и ради утолико што ју је написала жена. Али ово је отворено признато само у поглављу „Питање пола“, са јединим женским гласом у књизи. Мислим да су жене оправдано тражиле више храбрости од мене и ригорознију разраду импликација.

номски, једнаки по слободи, одговорности и самопоуздању, онда би друштво било много другачија ствар. Шта би могли бити наши проблеми, бог свети зна; знам само да бисмо их имали. Али чини се изгледним да наш главни проблем не би био онај који је сад: проблем експлоатације – експлоатације жене, слабих, земље. Наше проклетство је отуђеност, одвојеност јанга од јина.¹⁹ Уместо потраге за балансом и интеграцијом, постоји борба за превласт. На поделама се инсистира, међузависност се пориче. Дуализам вредности који нас уништава, дуализам супериорног/инфериорног, владоца/поданика, власника/поседованог, корисника/искоришћеног, могао би уступити место ономе што се мени чини као, са ове тачке, здравији, смисленији, перспективнији модел интеграције и интегритета.

1975, ревизија 1988.

Изворник: Ursula Le Guin, „Is gender Necessary? Redux“, *The Language of the Night*. New York: Harper Perennial, 1993, стр. 155–172.

(С енглеској превела **Слађана Стамковић**)

---

¹⁹ – и морализација јанга као доброг, а јина као лошег.